

Małgorzata Rozkwitalska

Politechnika Gdańska

PROBLEMY METODOLOGICZNE W BADANIU FILII ZAGRANICZNYCH KORPORACJI TRANSNARODOWYCH W POLSCE

Streszczenie: Filie zagraniczne korporacji transnarodowych (KTN) są interesującym obiektem dociekań naukowych, uzasadniającym potrzebę opracowania projektu badań. Dlatego też celem pracy jest przedstawienie propozycji metodologii jakościowych badań własnych nad filiami zagranicznymi KTN w Polsce. Na początku zaprezentowane zostało pojęcie i istota filii zagranicznych KTN, dzięki czemu możliwe jest określenie definicyjnych ram badanej populacji. Następnie opisano dostępne źródła danych o filiach zagranicznych w Polsce oraz przedstawiono ich krytyczną ocenę z perspektywy projektu badań własnych. W efekcie zaproponowano koncepcję badań jakościowych opartą na doborze nielosowym i technice wywiadu częściowo ustrukturyzowanego wraz ze wskazaniem zalet i wad zastosowanego podejścia.

Słowa kluczowe: filie zagraniczne, korporacje transnarodowe, badania pierwotne.

1. Wstęp

Jednym z widocznych przejawów globalizacji jest obecność na różnych rynkach świata korporacji transnarodowych (KTN). Dokonując bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), korporacje tworzą filie zagraniczne. Podmioty te stają się coraz częściej przedmiotem badań prowadzonych w ramach biznesu międzynarodowego i pokrewnych dyscyplin, np. zarządzania międzykulturowego.

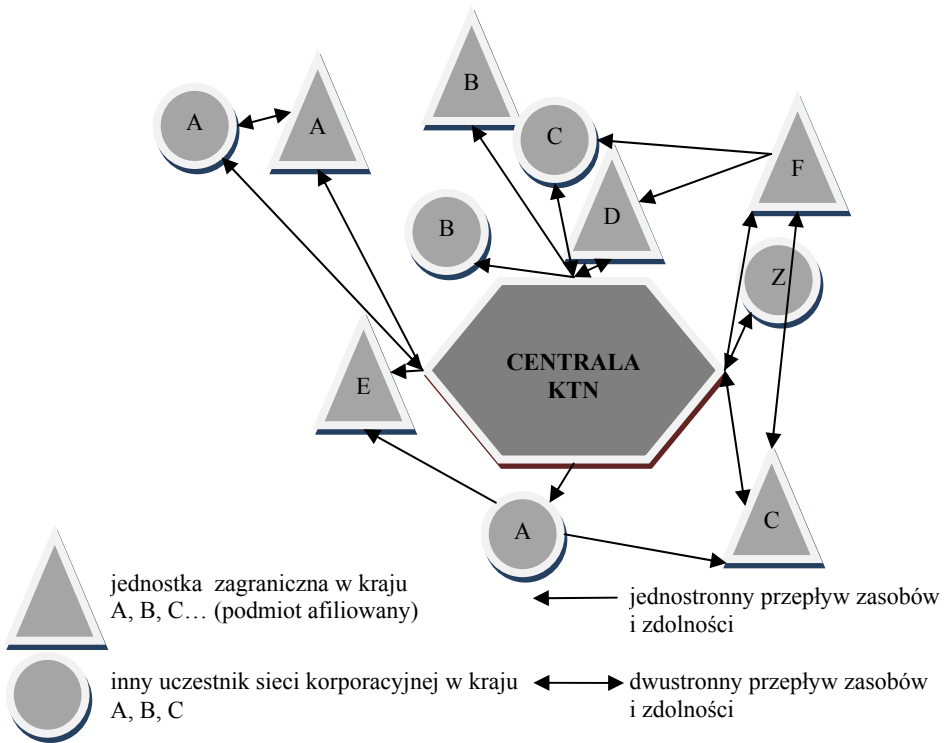
Celem pracy jest przedstawienie propozycji metodologii jakościowych badań własnych nad filiami zagranicznymi KTN w Polsce.

Praca składa się z kilku części. Na początku prezentowane jest pojęcie i istota filii zagranicznych korporacji transnarodowych. Filie ukazane zostały jako istotny element sieci korporacyjnej. W punkcie 3 przedstawiono charakterystykę dostępnych źródeł danych o filiach zagranicznych w Polsce oraz ich krytyczną ocenę z perspektywy prowadzenia badań pierwotnych. Ostatnia część to propozycja metodologii jakościowych badań własnych wraz ze wskazaniem zalet i wad zastosowanego podejścia.

2. Pojęcie i istota filii zagranicznej korporacji transnarodowej

Zdefiniowanie filii zagranicznej oraz przedstawienie jej istoty wymaga odniesienia się najpierw do podmiotu, którego jest częścią, czyli korporacji transnarodowej.

Biznes międzynarodowy oraz dyscypliny z nią powiązane oferują wiele definicji korporacji transnarodowych¹. Wynika to m.in. ze złożoności tych podmiotów, jak również różnych perspektyw badawczych przyjmowanych przez autorów. W pierwszych definicjach KTN podkreślano aspekt własnościowy i kontroli, które sprawowane są przez centralę nad jej jednostkami zagranicznymi (zob. np. [Buckley, Casson 1976, s. 33]). Zwracano także uwagę, że KTN angażuje się w BIZ [Dunning 1993, s. 3-4]. Wraz z rozwojem wiedzy na temat KTN zaczęto dostrzegać złożoność tych

Rys. 1. Korporacja transnarodowa – ujęcie definicyjne

Źródło: opracowanie własne.

¹ W praktyce zamiennie stosowane są terminy „przedsiębiorstwa” lub „korporacje” z przymiotnikami: międzynarodowe, wielonarodowe, transnarodowe, ponadnarodowe i globalne. Na przestrzeni lat autorzy dla określenia tych podmiotów zmieniali nazewnictwo. Obecnie używa się często pojęcia „korporacje transnarodowe” (zob. [Jarczewska-Romaniuk 2004, s. 22-23]). Zmiany nazewnictwa odzwierciedlają m.in. przemiany w samych podmiotach oraz stan wiedzy o sposobie ich funkcjonowania.

organizacji, w ramach których w obrębie sieci korporacyjnej funkcjonują jednostki własne, tzw. podmioty afiliowane i ściśle powiązani kontrahenci [Dicken 1992, s. 226; *World Investment Report 2008...*, s. 252] (zob. rys. 1).

A zatem **korporacja transnarodowa** to podmiot, w którego skład wchodzi centrala oraz jednostki krajowe i zagraniczne². W swoich operacjach przekracza granice państw. Aby osiągnąć cele biznesowe w zróżnicowanym otoczeniu, angażuje się w przepływy zasobów i zdolności w ramach sieci (systemu korporacyjnego). KTN to organizacja, która posiada za granicą jednostki utworzone w wyniku BIZ, czyli podmioty afiliowane. Są to przedsiębiorstwa zależne, przedsiębiorstwa siostrzane oraz oddziały [*World Investment Report 2008...*, s. 252]. Filie zagraniczne są elementem sieci korporacyjnej.

W tabeli 1 zaprezentowano przegląd definicji pojęcia „filia zagraniczna”. Za odpowiednik angielski tego słowa przyjęto *subsidiary*.

Tabela 1. Filia zagraniczna – przegląd definicji

Definicja
J. Birkinshaw definiuje filię zagraniczną jako wydzieloną w ramach łańcucha wartości poza kraj macierzysty część działalności KTN.
J. Rymarczyk do filii zagranicznych zalicza spółki córki i <i>joint venture</i> . Oba podmioty mają osobowość prawną na rynku lokalnym. <i>Spółka córka</i> w całości należy do inwestora zagranicznego, <i>joint venture</i> stanowi wspólną własność min. dwóch podmiotów. Jednym z partnerów jest często firma lokalna. Jeżeli <i>joint venture</i> prowadzi działalność poza granicami kraju macierzystego udziałowca, to wówczas jest jego filią zagraniczną.
Według H. Deresky’ego filia zagraniczna to spółka zarejestrowana na rynku zagranicznym, w której przedsiębiorstwo macierzyste ma pełny lub częściowy udział.
Zgodnie z definicją OECD filia zagraniczna to przedsiębiorstwo posiadające osobowość prawną, prowadzące działalność w danym kraju, kontrolowane przez podmiot z innego państwa. Przedsiębiorstwo kontrolujące ma więcej niż 50% udziałów lub akcji.
Według definicji UNCTAD, KTN posiada za granicą jednostki afiliowane (lub inaczej przedsiębiorstwa bezpośredniego inwestowania), które występują w trzech formach organizacyjno-prawnych. Są to: • <i>przedsiębiorstwa siostrzane (stowarzyszone)</i>, w których udział kapitału zagranicznego wynosi od 10 do 50%, posiadają osobowość prawną w kraju lokaty, • <i>przedsiębiorstwa zależne (ang. subsidiary)</i>, w których wielkość zaangażowania kapitału zagranicznego wynosi pow. 50%, a inwestor ma prawo powoływania lub odwoływania większości członków administracji, organów zarządzających oraz nadzorczych; przedsiębiorstwo zależne ma osobowość prawną, • <i>oddział</i> – nie posiada osobowości prawnej, jest wspólną bądź pełną własnością inwestora zagranicznego i stanowi jego wydzieloną część.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Birkinshaw 2003, s. 382–388; 2004, s. 193-195; Deresky 2006, s. 482; *OECD Benchmark...* 1999, s. 81; *World Investment Report 2008...*, s. 249].

² Do KTN zalicza się podmioty, które posiadają filie zagraniczne w różnych krajach, mimo braku zgodności co do liczby państw wymaganych, by uznać daną firmę za korporację (zob. np. [Westey, Zaheer 2003, s. 349]).

Biorąc pod uwagę definicję korporacji transnarodowej, można przyjąć, że **filia zagraniczna KTN** jest elementem sieci korporacyjnej, utworzonym w wyniku BIZ. Jest to podmiot z udziałem kapitału zagranicznego (por. punkt 3), na którego korporacja wywiera długofalowy wpływ.

Przedstawione w tabeli 1 definicje pozwalają na wyodrębnienie filii zagranicznej KTN w wąskim i szerokim rozumieniu w zależności od wysokości udziału inwestora w takim podmiocie i statusu prawnego na rynku lokalnym. W wąskim znaczeniu filia zagraniczna KTN (ang. *subsidiary*) to jednostka, w której wielkość udziału korporacji wynosi ponad 50% i która posiada osobowość prawną. Są to więc, zgod-

Tabela 2. Charakterystyka filii zagranicznych KTN ze względu na rodzaj działalności realizowanej na rynku lokalnym

Typ filii zagranicznej	Opis
Przedstawicielstwo handlowe	Prowadzi sprzedaż na rynkach lokalnych i/lub ościennych produktów importowanych z KTN. Wymaga zatrudnienia personelu lokalnego, w początkowym okresie również ekspatriantów. Oprócz obsługi handlowej przy filii działają niekiedy magazyn, skład celny i serwis. Przedstawicielstwo handlowe charakterystyczne jest dla wstępnego etapu internacjonalizacji. Motywem inwestycji jest dostęp do rynku zagranicznego.
Zakład produkcyjny/montażowy	Zajmuje się produkcją lub montażem produktów z komponentów dostarczonych przez KTN. Wymaga zatrudnienia lokalnej siły roboczej. Na stanowiskach kierowniczych i specjalistycznych często zatrudnia się początkowo ekspatriantów, gdyż produkcja/montaż wymagają transferu technologii i <i>know-how</i> . Motywem inwestycji jest najczęściej poprawa efektywności.
Centrum usług offshoringowych	Centra usług specjalizują się w realizacji określonej funkcji biznesowej, np. księgowości, dla centrali i/lub innych jednostek systemu korporacyjnego. Powstają w związku z realizacją strategii kompleksowej integracji. Wiążą się z zatrudnieniem lokalnych, dobrze wykwalifikowanych pracowników oraz intensywnym wykorzystywaniem technologii telekomunikacyjnych. Korporacja dąży do pozyskania strategicznych aktywów i efektywności.
Oddział usługowy/handlowy	To filia zagraniczna świadcząca określoną usługę klientom lokalnym (np. ubezpieczenia na życie) lub handel detaliczny i hurtowy. Ze względu na specyfikę wielu usług konieczne jest ich „wytwarzanie” i „konsumpcja” na miejscu, stąd potrzeba budowy filii w danym kraju. Jej uruchomienie wymaga zatrudnienia lokalnej siły roboczej i w początkowej fazie obecności na danym rynku także ekspatriantów na stanowiskach specjalistycznych i kierowniczych. Sprawne funkcjonowanie wiąże się również z transferem wiedzy oraz kultury organizacyjnej do filii. Motywem inwestycyjnym KTN jest w tym przypadku poszukiwanie rynku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rozkwitalska 2007, s. 172; Rymarczyk 1996, s. 143].

nie z ujęciem UNCTAD, przedsiębiorstwa zależne³. W szerszym ujęciu przez filię zagraniczną KTN (ang. *foreign affiliates*) można rozumieć każdy podmiot utworzony w wyniku BIZ, należący do korporacji. Będą to więc przedsiębiorstwa zależne, stowarzyszone i oddziały.

Do rozpoznania istoty filii zagranicznych KTN oprócz ujęcia definicyjnego pomocne mogą być klasyfikacje wskazujące na cechy wspólne i różnicujące zbiorowość tych podmiotów. Kryterium w tym przypadku może być:

- sposób utworzenia,
- typ działalności realizowanej na rynku lokalnym,
- pełnione funkcje strategiczne.

Wymienione czynniki mają wpływ na sposób funkcjonowania filii zagranicznych KTN na rynku lokalnym i w ramach sieci korporacyjnej. Są one przedmiotem zainteresowań biznesu międzynarodowego i dyscyplin pokrewnych.

Biorąc pod uwagę pierwsze kryterium wyodrębnia się filie powstałe od podstaw lub w wyniku zakupu czy przekształceń istniejących podmiotów, m.in. fuzji i przejęć. Decyzja o sposobie utworzenia filii determinuje szybkość wejścia na dany rynek oraz ryzyko w obszarze zarządzania. Może odgrywać istotną rolę w ujawnianiu się problemów np. w sferze relacji międzykulturowych w początkowym okresie obecności w danym kraju.

Filie zagraniczne KTN można także sklasyfikować ze względu na rodzaj działalności realizowanej na rynku lokalnym (zob. tab. 2).

Tabela 3. Typy filii zagranicznych KTN według realizowanej roli strategicznej

Typ filii zagranicznej	Opis
Lokalny wykonawca/ filia autonomiczna	Filia autonomiczna obsługuje rynek lokalny. Posiada znaczną swobodę działań i niezależność od innych jednostek KTN i centrali, także w zakresie strategii. Jest słabo koordynowana w strukturze KTN. Charakterystyczna dla korporacji realizującej strategię wielonarodową.
Wyspecjalizowany wykonawca/ filia chłonna	Rola powiązana ze strategią globalną KTN. Filia chłonna jest ściśle powiązana z siecią KTN, zależna od centrali i współzależna z pozostałymi jednostkami korporacji. Zarządzana jest w sposób scentralizowany i silnie koordynowana.
Globalny mandatariusz/ filia aktywna	Rola aktywna powierzana jest wybranym filiom w ramach strategii transnarodowej KTN. Globalny mandatariusz współpracuje z centralą i/lub filiami, w wyniku czego tworzy się współzależność. Filii powierzane są istotne zadania. Ważną rolę odgrywa koordynacja sieci.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Kim, Prescott, Kim 2005, s. 43-66; Jarillo, Martinez 1990, s. 501-512].

³ Każda spółka córka jest przedsiębiorstwem zależnym. Natomiast międzynarodowe *joint venture* (*IJV*) mogą być przedsiębiorstwem zależnym, siostrzanym lub oddziałem – w zależności od wielkości udziału inwestora i samodzielności prawnej danego *IJV* na rynku lokalnym (zob. [World Investment Report 2008..., s. 249]).

W literaturze spotyka się różne ujęcia ról strategicznych filii zagranicznych KTN, odzwierciedlających ich znaczenie w systemie korporacyjnym i zakres realizowanych zadań (np. [World Investment Report... 1994, s. 137; Ferdows 1997]). W tabeli 3 scharakteryzowano jedno z takich ujęć.

3. Źródła informacji o filiach zagranicznych KTN w Polsce

Pierwsze badania na świecie dotyczące filii zagranicznych KTN zaczęto prowadzić w latach 70. XX w. Wówczas centrum zainteresowania stanowiły jednak same korporacje postrzegane jako pewna całość. W niewielkim stopniu odnoszono się także do podmiotów je tworzących. Dopiero w późniejszym okresie zaczęto prowadzić badania, w których filie zagraniczne KTN zajęły centralną pozycję [Birkinshaw 2003, s. 382–388]. W zakresie zainteresowań naukowców znalazły się różne problemy, np. sposób koordynacji filii, zakres ich swobody decyzyjnej, przepływ wiedzy w systemie korporacyjnym, determinanty, motywy i skutki BIZ, zagadnienia podatkowe i finansowe związane z jednostkami zagranicznymi, efektywność IJV, dostosowanie praktyk zarządzania, dystans kulturowy itp.⁴

Wraz z pojawieniem się inwestycji zagranicznych na rynku polskim zaczęły powstawać w naszym kraju filie zagraniczne KTN. Sposób ich funkcjonowania na rynku i skutki tej obecności, relacje wewnętrzne i zewnętrzne zachodzące w obrębie tych podmiotów, ich znaczenie dla gospodarki polskiej itd. to tylko wybrane ważne problemy, które mogą się stać przedmiotem zainteresowań badawczych.

Jednakże niezależnie od przedmiotu dociekań naukowych dotyczących filii zagranicznych KTN badacz stoi przed dylematem określenia źródła pozyskiwania danych o tych podmiotach. Istotne są przy tym zarówno bazy danych zawierające wykazy, jak i źródła wtórne prezentujące przetworzone informacje w określonym obszarze. Dopiero wówczas można sięgnąć do źródeł pierwotnych, czyli przeprowadzić własne studia w filiach wytypowanych do badań.

W Polsce przedsiębiorstwa legalnie prowadzące działalność gospodarczą zarejestrowane są w systemie REGON, za który odpowiada Główny Urząd Statystyczny (GUS). Rejestr ten zawiera informacje m.in. o typie własności danego podmiotu, województwie, w którym jest zarejestrowany, formie prawnej, rodzaju prowadzonej działalności. Umożliwia więc wygenerowanie wykazu podmiotów o danym typie własności w określonym układzie, np. województw. W systemie REGON zarejestrowane są także filie zagraniczne KTN. Figurują one jako przedsiębiorstwa własności zagranicznej lub własności mieszanej z przewagą własności krajowej lub zagranicznej – w zależności od wysokości deklarowanego w momencie wpisu do rejestru wkładu inwestora. Traktowane są więc jako przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicz-

⁴ Na podstawie analizy bazy danych EBSCO według słów kluczowych (odpowiedników angielskich): filie zagraniczne, międzynarodowe *joint venture*, przedsiębiorstwa afiliowane.

nym⁵. Jednak nie każdy podmiot z kapitałem zagranicznym jest filią zagraniczną KTN (zob. tab. 4 i 5). Wykorzystanie bazy REGON jako źródła wykazu filii zagranicznych utrudniają także inne jej ograniczenia (zob. tab. 4).

Tabela 4. Problemy metodologiczne związane z wykorzystaniem bazy REGON jako wykazu populacji filii zagranicznych KTN w Polsce

Problem	Opis
Brak stosowania 10% progu zaangażowania kapitału zagranicznego w danym podmiocie	Filie zagraniczne KTN to podmioty utworzone w wyniku BIZ. Aby uznać inwestycję za bezpośrednią, kraje stosują określony minimalny próg zaangażowania inwestora w przedsiębiorstwie, pozwalający na odróżnienie BIZ od inwestycji portfelowych. Według standardów międzynarodowych próg ten wynosi min. 10%. W bazie REGON kryterium to nie jest stosowane, czyli np. dwa różne podmioty z udziałem kapitału zagranicznego odpowiednio 5% i 15% zostaną zaklasyfikowane jako przedsiębiorstwa własności mieszanej z przewagą własności krajowej. Jedno z nich powstało w wyniku BIZ, podczas gdy drugie nie.
Problem wynikający z definicji podmiotu zagranicznego (przedsiębiorstwa własności zagranicznej lub mieszanej)	Wśród przedsiębiorstw własności zagranicznej lub mieszanej występują jednostki, w których udziały posiadają osoby fizyczne niemające obywatelstwa polskiego. Utworzony przez takie osoby podmiot niekoniecznie będzie filią zagraniczną KTN. Sytuacja taka wystąpi wtedy, gdy zagraniczna osoba fizyczna założy firmę w Polsce lub zainwestuje kapitał w przedsiębiorstwo polskie, nie posiadając jednostki macierzystej i filii w innym kraju. Niestety dane GUS nie pozwalają stwierdzić, jaką część podmiotów ujętych w bazie należałoby wykluczyć ze względu na to zastrzeżenie. Nie ma także możliwości sprawdzenia w systemie, czy dany inwestor posiada w innym kraju filię zagraniczną.
Problem podmiotu nieaktywnego	Uruchomienie działalności gospodarczej wymaga rejestracji w systemie REGON. Nie oznacza jednak faktycznego rozpoczęcia działalności. W systemie figurują bowiem podmioty, które czasowo lub trwale zawiesiły działalność oraz są w stanie upadłości lub likwidacji.
Problem aktualności danych ujętych w rejestrze REGON	Dane zgłaszane do rejestru REGON aktualizowane są przez same podmioty, na które został nałożony ten obowiązek, i nie są weryfikowane przez GUS. W praktyce oznacza to, że w rejestrze mogą widnieć dane nieaktualne, gdyż GUS nie ma uprawnień wymuszających na podmiotach aktualizację informacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Rozkwitalska 2009, 4(45), s. 142-152] oraz [Pismo GUS... 2009].

Wynika z tego, że wykorzystanie rejestru REGON jako wykazu populacji badanej nie spełnia kryterium odpowiedniości oraz dokładności [Kaczmarczyk 1995, s. 72]. Możliwe jest pobranie prostej lub złożonej próby losowej z populacji przedsiębiorstw własności zagranicznej lub mieszanej. Rejestr REGON nie pozwala nato-

⁵ Warto zaznaczyć, że z pojęcia „podmiot z kapitałem zagranicznym” GUS wyklucza banki i ubezpieczycieli (zob. [Działalność gospodarcza... 2008, s. 3 i 7]).

Tabela 5. Problemy metodologiczne związane z wykorzystaniem opracowań cyklicznych GUS na temat podmiotów z kapitałem zagranicznym w badaniu filii zagranicznych KTN w Polsce

Problem	Opis
Niejumowanie banków i instytucji ubezpieczeniowych	Pojęciem podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego GUS nie obejmuje banków i instytucji ubezpieczeniowych. W związku z tym traktowanie na równi podmiotów z kapitałem zagranicznym z filiami zagranicznymi KTN powoduje wyłączenie firm ze wskazanych wcześniej sektorów. Obraz filii zagranicznych KTN w Polsce będzie więc niepełny, jeżeli w badaniu uwzględną się wyłącznie dane opisujące podmioty z kapitałem zagranicznym. Informacje o kapitale zagranicznym w sektorze bankowości znajdują się np. w opracowaniu: „Monitoring banków 2005-2007”, o firmach ubezpieczeniowych w dokumencie: „Towarzystwa ubezpieczeniowe 2006-2007”. Niestety zakres prezentowanych w tych opracowaniach danych jest nieporównywalny z tymi o podmiotach z kapitałem zagranicznym.
Brak możliwości wyodrębnienia filii zagranicznych w wąskim znaczeniu	W publikacjach GUS dostępne są informacje na temat udziału kapitału zagranicznego w kapitale podstawowym w podmiotach z kapitałem zagranicznym. Nie jest to jednak kryterium wystarczające do zaklasyfikowania danej firmy jako spółki zależnej, siostrzanej lub oddziału. Istotną jest również kwestia samodzielności prawnej podmiotu za granicą. Co prawda GUS podaje informacje o liczbie oddziałów zarejestrowanych w Polsce. Na przestrzeni lat ich udział w podmiotach z kapitałem zagranicznym jest niewielki. Jednak jest to ogólna informacja, która nie pojawia się w innych zestawieniach dotyczących tych podmiotów i nie pozwala na wyłączenie oddziałów z innych form jednostek zagranicznych.
Zmiany zakresu przedmiotowego lub podmiotowego w prezentowanym układzie danych	GUS kilkakrotnie zmieniał zakres podmiotowy i przedmiotowy badań, co utrudnia lub nawet uniemożliwia prowadzenie analiz dynamicznych. W zakresie podmiotowym zaszły następujące zmiany: • W latach 1993-1995 prezentowane były dane dot. spółek akcyjnych, spółek z o.o. oraz przedsiębiorstw zagranicznych drobnej wytwórczości. • W okresie 1996-2000 publikowano informacje na temat spółek akcyjnych i spółek z o.o. • W latach 2001-2004 do podmiotów z kapitałem zagranicznym zaliczono spółki akcyjne, spółki z o.o., komandytowe oraz oddziały przedsiębiorstw zagranicznych. • Od 2005 r. oprócz spółek akcyjnych, spółek z o.o., spółek komandytowych badaniem objęte są tzw. „pozostałe formy prawne”. Ze względu na reformę administracyjną Polski od 1998 r. GUS publikuje dane o rozmieszczeniu geograficznym podmiotów z kapitałem zagranicznym, uwzględniające nowy układ województw. W poszczególnych latach zmieniał się także rodzaj prezentowanych danych, ich szczegółowość, klasy wielkości.
Problem aktualności danych wtórnych	Publikacje, w których zawarte są zbiorcze dane o podmiotach z kapitałem zagranicznym, ukazują się z dość dużym opóźnieniem, np. 4 stycznia 2010 r. GUS udostępnił opracowanie o działalności podmiotów z kapitałem zagranicznym z danymi za rok 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Rozkwitalska 2009] oraz [Pismo.... 2009].

miał na uwzględnienie wszystkich opisanych kryteriów, które wyodrębniłyby z tej populacji grupę filii zagranicznych KTN w Polsce⁶.

Podobne zastrzeżenia można wysunąć względem danych wtórnych, ujętych w cyklicznych opracowaniach GUS na temat działalności podmiotów z kapitałem zagranicznym (zob. tab. 4)⁷. Z wykorzystaniem tych danych, np. w celu opisu populacji filii zagranicznych KTN, wiąże się także dodatkowe problemy (zob. tab. 5).

Dane na temat firm dokonujących inwestycji zagranicznych na rynku polskim można znaleźć także w publikacjach opracowywanych przez Państwową Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiIZ) pt. *List of Major Foreign Investors in Poland...* Jest to swoisty wykaz tych podmiotów. Dane pozyskuje się z badań ankietowych prowadzonych przez PAIiIZ. Od 2007 r. ankiety kierowane są do podmiotów, w których wielkość zaangażowanego kapitału zagranicznego wynosi m.in. 10%, a więc powstałych w wyniku BIZ⁸. Na przykład w opracowaniu z 2007 r. badaniem objęto 1500 inwestorów, zwrot ankiet uzyskano od 1237. Niestety PAIiIZ nie wskazuje, jaką metodą wytypowano próbę do badań ankietowych [*List of Major...* 2008, s. 5]. Nie wiadomo również, jaką część populacji stanowi ta próba. W związku z tym nie można określić, na ile wyniki tych analiz są reprezentatywne, mimo wysokiego poziomu zwrotu ankiet w latach 2007 i 2008.

PAIiIZ podaje nazwę inwestora zagranicznego i jego filii w Polsce, miejsce zarejestrowania, źródło pochodzenia kapitału oraz branżę, w której prowadzi działalność na rynku polskim. Publikacje te są jedynymi zawierającymi informacje o filiach zagranicznych, w tym także z sektora bankowego i ubezpieczeniowego. Przy czym nie jest jednoznaczne, czy każdą z ujętych w opracowaniu PAIiIZ jednostkę można uznać za filię zagraniczną KTN⁹. Ponadto zakres prezentowanych danych oraz niewielka liczba ujętych podmiotów ograniczają przydatność opracowania z punktu widzenia przeprowadzenia wstępnej charakterystyki populacji filii zagranicznych KTN w Polsce.

⁶ Możliwe jest oczyszczenie otrzymanej próby losowej poprzez wyeliminowanie z niej podmiotów niespełniających kryteriów filii zagranicznych KTN. Trudno jednak powiedzieć, jaka część próby zostałaby w ten sposób wyłączona z badań, gdyż nie pozwalają na to dostępne dane.

⁷ Opracowania GUS na temat podmiotów z kapitałem zagranicznym ukazują się od 1993 r. Początkowo w publikacji pt. *Podstawowe informacje o podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego w 1993 roku*, następnie (w latach 1994-1996) w opracowaniu. *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego w ...roku*, w okresie 1997-2002 pt. *Działalność gospodarcza spółek z udziałem kapitału zagranicznego w ...roku*. Od 2003 r. publikacja nosi tytuł *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w ...roku*.

⁸ We wcześniejszych latach PAIiIZ obejmował badaniem inwestorów zagranicznych, którzy zainwestowali w Polsce min. 1 mln USD (zob. [*List of Major...* 2007, s. 5]).

⁹ Problem ten wiąże się z przyjętą definicją korporacji transnarodowych, czyli podmiotów, które posiadają filie w różnych krajach (zob. wyżej). W wykazie PAIiIZ mogą istnieć inwestorzy, którzy oprócz działalności na rynku macierzystym, podjęli się pierwszej inwestycji w Polsce, tworząc filię zagraniczną. Taki inwestor nie może być jednak uznany za korporację. W opracowaniu PAIiIZ figurować będą więc filie zagraniczne, ale niekoniecznie należące do korporacji transnarodowych.

4. Propozycja metodologii badań jakościowych filii zagranicznych KTN w Polsce

Przystępując do badań własnych, badacz powinien określić metodę badań oraz technikę doboru próby. Sposób doboru próby powinien uwzględniać m.in. cel dociekań naukowych oraz sformułowany problem badawczy, planowaną metodę badań, a także jakość dostępnych wykazów badanej populacji. Niska jakość takiego wykazu może być powodem odrzucenia niektórych technik doboru próby i w konsekwencji również metod badawczych (por. [Babbie 2008, s. 130, 229-231]).

Projektując badania, w których centrum mają się znaleźć filie zagraniczne KTN, natrafiamy na problemy wynikające z braku danych, które dobrze odzwierciedlałyby

Tabela 6. Zalety i wady proponowanej metodologii badań jakościowych filii zagranicznych KTN w Polsce

Zalety zastosowania metod doboru nielosowego próby	Wady zastosowania metod doboru nielosowego próby
• Dobór celowy w połączeniu z metodą kuli śnieżnej umożliwia wytypowanie jednostek do badań zgodnie z ustalonymi wcześniej, pożądanymi cechami badanej populacji. • Zastosowanie doboru losowego próby wiązałoby się z ryzykiem ujęcia w badaniu podmiotów, których nie można uznać za filie zagraniczne KTN.	• Ryzykiem wykorzystania metody kuli śnieżnej jest poruszanie się w obrębie jednej branży lub powiązanych ze sobą branż. • Mimo że metoda ta uważana jest niekiedy za formę doboru przypadkowego, nie gwarantuje reprezentatywności uzyskanych wyników. Wyniki nie mogą być podstawą uogólnień na badaną populację.
Zalety badań jakościowych	Wady badań jakościowych
• Badania jakościowe umożliwiają tworzenie nowych teorii oraz hipotez na podstawie zebranych danych. • Badania jakościowe mają charakter badań eksplorujących. Umożliwiają dogłębne zbadanie analizowanego zjawiska, zwłaszcza słabo opisanego. Tym samym mogą stanowić wytyczne dla badań ilościowych bądź pogłębiać badania ilościowe. • Badania jakościowe są z reguły bardziej trafne w porównaniu z badaniami ilościowymi. • Badania jakościowe dają głębszy i bardziej szczegółowy obraz analizowanego zjawiska. • Opis jakościowy jest bogatszy w znaczenia niż opis ilościowy zjawiska. • Badania jakościowe pozwalają na uzyskanie odpowiedzi typu „jak” i „dlaczego”. • Badania jakościowe umożliwiają eksplorowanie zachowań ludzkich i źródeł ich motywów.	• Badania jakościowe koncentrują się na mniejszej ilości obserwacji, co ogranicza możliwość generalizacji na badaną populację. • Badania jakościowe nie dają możliwości pomiaru ilościowego badanych zjawisk. • Analiza jakościowa jest z reguły bardziej czasochłonna niż ilościowa. • Wyniki badań jakościowych prowadzonych w tej samej dziedzinie przez różnych autorów jest trudno porównać.

Zalety techniki wywiadu częściowo ustrukturyzowanego	Wady techniki wywiadu częściowo ustrukturyzowanego
• Daje podstawę do wysuwania hipotez badawczych. • Umożliwia uzyskanie większej ilości informacji niż w przypadku typowych badań ankietowych. • Daje możliwość wyjaśnienia pytań i użytych sformułowań przez prowadzącego wywiad w przypadku ich niezrozumienia przez rozmówcę. • Ogranicza ryzyko niekompletności zebranych informacji. • Bardziej naturalny niż badania sondażowe lub wywiad ankieterski. Umożliwia dostosowanie do przebiegu rozmowy. • Pozwala pogłębić wiedzę na temat przedmiotu badań, lepiej zrozumieć złożoność problemu, wyjaśnić związki oraz przygotować kolejny etap badań. • Technika ta umożliwia obserwację rozmówcy, co z kolei pozwala ocenić stopień jego otwartości i szczerości. • Ogranicza wpływ osób trzecich na udzielane odpowiedzi.	• Otwarta natura pytań w tego typu wywiadzie, konieczność ich modyfikowania w zależności od przebiegu rozmowy, wyjaśniania niektórych pojęć i powodów zadawania pytań wymaga wiedzy dotyczącej przedmiotu badań. Dlatego wywiad indywidualny częściowo ustrukturyzowany musi być prowadzony bezpośrednio przez badacza, a nie inne osoby. • Dla zachowania pewnej porównywalności danych zebranych w trakcie rozmów prowadzący wywiad musi posiadać zdolność umiejętnego kierowania rozmową i jednocześnie elastyczność w zakresie kolejności poruszanych zagadnień, stopnia szczegółowości ich omawiania czy pominięcia niektórych kwestii. • Konieczne jest posiadanie umiejętności pozyskania rozmówców do badań, wzbudzenie zainteresowania przedmiotem badań i chęci czynnego zaangażowania się w nie. • Wymaga umiejętności zbudowania właściwej atmosfery w trakcie wywiadu, sprzyjającej otwartości i szczerości rozmówcy, pobudzania pamięci w celu przywołania wcześniejszych doświadczeń. • Prowadzący wywiad powinien posiadać dobrze rozwinięte umiejętności komunikowania się. • Technika ta jest czasochłonna oraz wymaga umiejętności transkrypcji słowa mówionego na przekaz pisemny. • Agregacja pozyskanych danych jest trudna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Babbie 2008, s. 40-41, 172-173, 212-215, 342-345; Brenner 2009, s. 92-107; Barriball, While 1994, s. 329; Ryan-Nicholls, Will 2009, s. 70-85].

populację tych podmiotów w Polsce. Opisane w poprzednim punkcie ograniczenia istniejących wykazów i danych wtórnych pozwalają założyć, że dobór losowy próby filii zagranicznych KTN w Polsce do badań nie ma uzasadnienia, zwłaszcza gdy przedmiotem dociekań są problemy jakościowe, a celem badań jest eksploracja¹⁰.

¹⁰ Niektóre rodzaje ilościowych problemów badawczych (np. analiza porównawcza rentowności filii zagranicznych KTN i podmiotów krajowych) mogą jednak skłaniać badacza do zastosowania doboru losowego, mimo ograniczeń wykazów populacji badanych.

Sensowny w tym przypadku wydaje się więc jedynie dobór nieprobabilistyczny [Babbie 2008, s. 130, 229-231]. Także opis populacji badanej na podstawie publikacji GUS lub PAIiIZ nie będzie rzetelny, gdyż nie ma możliwości określenia, w jakiej części podmioty z kapitałem zagranicznym to filie zagraniczne KTN, a inwestorzy zagraniczni w Polsce to korporacje transnarodowe. Ogólny zarys jest jednak konieczny w celu wstępnego wytypowania jednostek analizy w doborze celowym próby w badaniach jakościowych.

Spośród metod nieprobabilistycznych doboru próby w badaniach filii zagranicznych KTN można zastosować dobór celowy, np. na podstawie listy inwestorów zagranicznych PAIiIZ z 2008 r., oraz metodę kuli śnieżnej, tj. dysponując adresami filii zagranicznych KTN i prowadząc w nich studia, można zwrócić się do uczestników badań o kontakty z innymi podmiotami spełniającymi kryteria filii zagranicznych KTN. Zastosowanie drugiej z opisanych technik doboru próby ogranicza możliwość wykorzystania takiej metody badawczej, jak sondaż¹¹. Odpowiednią metodą badań w analizie problemów jakościowych może być natomiast wywiad częściowo ustrukturyzowany. Zalety i wady proponowanej metodologii badań opisano w tabeli 6.

5. Podsumowanie

Filie zagraniczne KTN są interesującym obiektem dociekań naukowych. W tym celu konieczne jest opracowanie projektu badań obejmującego m.in. ustalenie problemu badawczego, określenie populacji badanej, wybór metody badawczej i dobór próby. Założeniem tej pracy było przedstawienie propozycji metodologii badań jakościowych w filiach zagranicznych KTN. W tym celu zdefiniowano pojęcie filii zagranicznej KTN i podmiotu, w skład którego wchodzi. Pozwoliło to na określenie definicyjnych ram populacji badanej. Następnie wskazano na ograniczenia źródeł informacji o filiach zagranicznych KTN w Polsce i skutki tego stanu rzeczy dla projektu badań własnych. W efekcie zaproponowano koncepcję badań jakościowych opartą na doborze nielosowym i technice wywiadu częściowo ustrukturyzowanego. Wskazano na korzyści i ograniczenia związane z taką procedurą badawczą. Za główną wadę proponowanego podejścia można uznać to, że wyniki uzyskane w ten sposób nie mogą być podstawą do uogólnień na populację badaną. Przyczyniają się jednak do pogłębienia wiedzy związanej z przedmiotem badań jakościowych.

¹¹ Wykorzystanie sondażu przy doborze celowym próby ogranicza możliwość wnioskowania o populacji badanej (zob. [Babbie 2008, s. 212]).

Literatura

- Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
- Barriball L.K., While A., *Collecting data using a semi-structured interview: A discussion papers*, „Journal of Advanced Nursing” 1994, 19.
- Birkinshaw J., *Strategy and Management in MNE Subsidiaries*, [w:] A.M. Rugman i T.L. Brewer (red.), *The Oxford Handbook of International Business*, Oxford University Press, New York 2003.
- Brenner B., *Management Control in Central and Eastern European Subsidiaries*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2009.
- Buckley P.J., Casson M., *The Future of Multinational Enterprise*, McMillan Press, London – Basingstoke 1976.
- Deresky H., *International Management. Managing Across Borders and Cultures*, Pearson Education International, Upper Saddle River, New Jersey 2006.
- Dicken P., *Global Shift. Internationalization of Economic Activity*, The Guilford Press, New York–London 1992.
- Dunning J.H., *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Reading, MS, Addison – Wesley 1993.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2007 r.*, GUS, Warszawa 2008.
- Ferdows K., *Managing the most of foreign factories*, „Harvard Business Review”, March-April 1997.
- Jarczewska-Romaniuk A., *Przedsiębiorstwa międzynarodowe*, Oficyna Wydawnicza Bratna, Bydgoszcz – Warszawa 2004.
- Jarillo J., Martinez J.L., *Different roles for subsidiaries: The case of multinational corporations in Spain*, „Strategic Management Journal” 1990, 11.
- Kaczmarczyk S., *Badania marketingowe. Metody i techniki*, PWE, Warszawa 1995.
- Kim B., Prescott J.E., Kim S.M., *Differentiated governance of foreign subsidiaries in transnational Corporation: An agency theory perspective*, „Journal of International Management” 2005, No. 11, Issue 1.
- List of Major Foreign Investors in Poland – December 2006*, PAiIZ, Warszawa 2007.
- List of Major Foreign Investors in Poland – December 2007*, PAiIZ, Warszawa 2008.
- OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*, OECD, Paris 1999.
- Pismo GUS nr WOiN-01-6111-647/2009 z dn.1.09.2009.
- Rozkwitalska M., *Zarządzanie międzynarodowe*, Difin, Warszawa 2007.
- Rozkwitalska M., *Filie zagraniczne korporacji transnarodowych w Polsce*, „Pieniądze i Więź” 2009, nr 4(45).
- Ryan-Nicholls K.D., Will C.I., *Rigour in qualitative research: mechanisms for control*, „NURSERE-SEARCHER” 2009, 16, 3.
- Rymarczyk J., *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2004.
- Rymarczyk J., *Internacjonalizacja przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 1996.
- Westey D.E., Zaheer S., *The Multinational Enterprise as an Organization*, [w:] A.M. Rugman, T.L. Brewer (red.), *The Oxford Handbook of International Business*, Oxford University Press, New York 2003.
- World Investment Report: Transnational Corporations, Employment and the Workplace*, UNCTAD, UN, New York – Geneva 1994.
- World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge*, UNCTAD, UN, New York – Geneva 2008.

METHODOLOGICAL ISSUES IN CONDUCTING RESEARCH ON FOREIGN SUBSIDIARY OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN POLAND

Summary: Foreign subsidiaries of transnational corporations (TNCs) are interesting research subject. To study them we need to construct a research project. Thus the aim of this thesis is to show the own proposal of methodology in conducting qualitative study on TNCs' foreign subsidiaries in Poland. The thesis begins with the definition of foreign subsidiary of TNC. It helps to term the borders of the population research. Then there is the description of available source of data on foreign subsidiaries in Poland with a critic evaluation of them from the point o view of conducting field research. Finally, it is proposed to study foreign subsidiaries in qualitative manner based on non-probabilistic method of sample selection and semi-structured interview as a research technique. The author points pros and cons of this type of research project, too.